

Underbilaga nr 1 till BILAGA A till livskronikan.

(Henrik Törnvals släktporträtt)

I det under maj 1981 tillkomna släktporträttet av min far Henrik Törnvall har jag endast kortfattat behandlat hans utveckling till och verksamhet som m u s i k e r. Jag vill därför nu komplettera framställningen i detta hänseende på grundval av material, som i stort sett blivit tillgängligt för mig först efter år 1981. Jag avser då främst de examensbetyg, tjänstgöringsintyg och protokollsutdrag m m, som legat i förvar hos min i januari 1985 avlidne broder John Törnvall i Kyrketorp och som senare överlämnats till mig av min svägerska Carin Törnvall. Jag har i släktporträttet uppgett, att Henrik T. avlagt organistexamen i 16-års åldern och därefter studerade vid folkskoleseminariet i Linköping. Tidsuppgiften betr denna examen måste vara felaktig och har grundats på enbart hörsägen. Riktigt är däremot, att Henrik såsom 16-årig började den 1 september 1885 i det fyra-åriga seminariet, varifrån han utexaminerades våren 1889. Hans avgångsbetyg är utfärdat av rektorn C.L. Anjou och uppvisat för seminariets eforus domprosten Carl Vilhelm Charleville, som f.ö. från 1893 blev biskop i Linköpings stift. Betyget innefattar goda vitsord i kunskapsämnen, varibland "Kristendom" var det mest dominerande, men även i färdigheter, där Henrik erövrat det högsta betyget "Berömlig" i Musik och Sång. Det sistnämnda framstår som väl motiverat m h t att Henrik kort förut i maj 1889 med två utmärkta betyg avlagt examen för behörighet till såväl organistbefattning som kyrkosångarebefattning inför domkyrkoorganisten musikdirektör Fr Thorselius och stiftets biskop fil, doktor Carl Alfred Cornelius.

I annat sammanhang har jag berört de ytterligt knappa villkor, under vilka Henrik framlevde sin tid som seminarist i Linköping; se härom sid 16 i bilaga U till livskronikan (Gustaf Törnvals släktporträtt). Det framstår som naturligt, att den unge läraren och organisten snarast ville få ordinarie beställning och därmed förenade bättre löneförmåner samt att han p g a den inställningen raskt ansökte om åldersdispens hos Kungl. Maj:t. Eftersom regeringsbeslutet om dispensen bevarats av Henrik som en särskild dyrgrip bland hans betygshandlingar, har det roat mig att närmare studera det ganska pampiga papper, på vilket beslutet fått sin avfattning under konung Oscar II:s sekret. med det s k Lilla Riksvapnet.

Det fint handskrivna beslutet av den 16 augusti 1889 är, efter hörande av Domkapitlet i Linköping, ~~xx~~ meddelat å Stockholms slott "Under Hans Majts, Vår Allernådigste Konungs och Herres frånvaro; Dess tillförordnade Regering:

Henric Lovén, C.v.Otter, E.von Krusenstjerna, Fr.v.Essen".

Av de fyra statsråden var Edvard von Krusenstjerna civilminister och Fredrik von Essen finansminister samt sedermera riksmarskalk. Byråkratin i det oskarianska Sverige överträffade sannoligen nutidens förkättrade byråkratiska ordning, tycks det mig, eftersom ett så enkelt dispensärende måste avgöras på regeringsnivå. - Med stöd av dispensen sökte Henrik T. redan på hösten 1889 den förenade organist- och folkskolläraryrkebefattningen i Sparrsätra församling i Uppland. Då inträffade det komiska, att kyrko- och skolrådet där utan tvekan utsåg Henrik - bland flera ~~xxxx~~ meriterade sökande - till innehavare av befattningen, eftersom "självaste kung Oscar sagt, att han skulle väljas".

Under sin Sparrsätratid fr o m januari 1890 t o m juli 1895 levde Henrik T. vid sidan av sin lärargärning ett behagligt ungarliv med deltagande i traktens ungdomsbjudningar och bondkalas. Redan första året exerceerade han i 42 dagar bevärning vid Svea Artilleriregemente i Stockholm. Om den korta tiden i Kronans kläder hade han senare många roliga episoder att berätta för barnskaran i Kyrketorp. På hemmaplan umgicks han särskilt med den gamle kyrkoherden A.J. Norberg, som tyckte om att spela bräde och lärde upp Henrik till stor durkdrivenhet i detta förnämliga spel. Dåtidens prästerskap ansåg sådant tidsfördriv inte vara syndigt i motsats till vanligt kortspel, som ej fick förekomma i prästhem. En gång råkade Henrik verkligt illa ut, då han såsom ensamboende drabbades av den influensaepidemi, som under namn av "ryska snuvan" grasserade i Sverige på 1890-talet.

Henrik skötte sina åligganden som lärare och organist med stor framgång. Detta framgår med all tydlighet av de tjänstgöringsbetyg, som kyrko- och skolrådet under Norbergs ordförandeskap utfärdade för honom i februari och augusti 1895 och däri bl a framhölls, att Henrik T. besatt "en mindre vanlig musikalisk begåfning". Denna eminenta begåvning manade den unge organisten till ytterligare förkovran i fru Musicas tjänst.

Hans musikaliska fallenhet drev honom till flitiga övningar på det nyförvärvade pianinot. Den ålderdomliga orgeln i Sparrsätra medeltidskyrka gav honom däremot säkerligen ej möjlighet till

något mera avancerat orgelspel. Redan under den första tiden i Uppland vände sig emellertid Henrik till den framstående domkyrkoorganisten Carl Johan Bolander i Västerås, som välvilligt meddelade honom undervisning i orgel- och pianospelning, harmonilära och kyrkosång. Resultatet blev en den 30.1.1892 inför Bolander avlagd, förnyad examen såsom organist och kyrkosångare. Henrik måtte ha skött sig utomordentligt väl, ty hans prestationer betygsattes i närvaro av censorn C.A. Brolén med "Berömlig" i de tre första ämnena och med "Med beröm godkänd" i sångämnet. Bolander hade tidigare varit musikdirektör vid 1:sta livgrenadjärregementet i Linköping och år 1866 följde efterträtt Jonas Fredrik Törnvall såsom ledare för Musikaliska sällskapet i samma stad. Det är därför klart, att Bolander kände till "musikaliteten" inom den Törnvalleska släkten.

C.A. Brolén var vid denna tid rektor för Högre elementarläroverket i Västerås men fick senare transport till det ännu förnämligare rektoratet för Läroverket i Uppsala. Brolén var en märklig skolman, som i unga år varit informator för kronprinsen, sedermera kung Gustaf V. Han var född 1845, fil. doktor i klassiska språk och biblioteksman. Under mina uppsalaår på 1920-talet såg jag ofta den då pensionerade rektorn vandra omkring i närheten av universitetet, förmodligen funderande på den riktiga översättningen av någon latinsk vers. Under namnet "Dalecarlus" var Brolén i många år Stormästare i Moderlogen av S H T. Han levde ända till 1939 och blev sålunda 94 år gammal.

När Henrik T. på hösten 1895 återvände till sin östgötska hembygd, fick han till en början en termins vikariat såsom organist och som lärare vid kyrkskolan i Rystad. När sedan den förändrade tjänsten som folkskollärare, organist och klockare förklarades ledig, sökte Henrik denna i tävlan med åtta andra sökande. Henriks meriter ansågs tydligen överlägsna de övrigas, ty genom beslut av församlingens kyrko- och skolråd den 12 april 1896 blev han enhälligt vald till sökta befattningen. Han hade tydligen förstått att göra sig omtyckt såsom lärare och kyrkomusiker i Rystad.

Med den ordinarie beställningen hade Henrik T. kommit i den situationen att han kunde överväga att lämna det kanske något oroliga unkarlsståndet. Efter en del sonderingar av den östgötska äktenskapsmarknaden - som bl a resulterade i en mycket kortvarig förlovning med en bonddotter i Veta socken - mötte

den "Vackre klockaren i Rystad" mot slutet av 1890-talet sitt öde och den rätta flickan i byggmästardottern Anna Maria Johansson från Linköping.

Sedan de två gift sig på våren 1899, yppades för den nyblivne äkta mannen en möjlighet att realisera en länge närd dröm om fortbildning såsom musiker på det akademiska planet. Hans svaga ekonomi hade dittills hindrat studier vid Musikaliska akademien i Stockholm, men av sin välbeställda svärfar byggmästaren Anders Gustaf Johansson fick han nu löfte om lån av erforderliga studiemedel. Denne framhöll visserligen såsom ett alternativ att han skaffade en mindre lantgård i Rystad för bättre trygghet av den unga klockarfamiljens försörjning, men Henrik föredrog att söka bygga på sin organistexamen med studier vid akademien i stället. Han räknade därvid med gynnsammare framtidsutsikter såsom musiker med akademisk examen samt även en höjning av familjens allmänna status.

Härefter handlade Henrik raskt, och redan i juli 1899 beviljades han, efter begäran, av kyrko- och skolrådet i Rystad tjänstledighet för instundande hösttermin i och för musikstudier vid Musikaliska akademien (eller Konservatoriet som det rätteligen het- te) i Stockholm med villkor att han anskaffade examinerad vikarie, som han även hade att avlöna. Huru hustrun Maria ställde sig till makens fortsatta musikstudier och långvariga bortovaro från det nybildade hemmet i kyrkskolans övervåning, vet jag ingenting om. Något belägg för att hon skulle ha opponerat sig har jag ej funnit eller hört omtalas. Vad en vistelse i Kungl. huvudstaden kunde innebära för en person från landsorten, hade Maria själv en viss erfarenhet av, eftersom hon före förlovningstiden 1898 gått på hushållskurs i Stockholm.

Av någon tillfällighet har de brev, som Henrik T. under sin studietid i Stockholm avlät till A.G. Johansson (som jag härefter kallar endast "A.G.") och sin svärmor Anna Katarina Johansson, kommit att bevaras och hamna i min avlidne bror Kurt Törnvalles ägo. Ett av breven har Kurt den 9.1.1954 överlämnat till mig såsom femtioårspresent och de 18 övriga har han ställt till mitt förfogande för fotokopiering. Tyvärr finns inte de säkert ganska kortfattade svarsbrev från Henriks svärföräldrar i behåll. Ändock är Henriks epistlar, kompletterade med ett Marias brev till föräldrarna den 10.10.1899, av mycket stort intresse för min be-

rättelse om Henrik Törnvall såsom musikmänniska.

Brevväxlingen belyser nämligen på ett märkligt sätt Henrik Törnvalls karaktär och livsinställning. Han framstår som en formellt skicklig och underhållande brevskrivare och han ger levande uttryck för sina upplevelser och skiftande stämningslägen. Hans musikaliskt känsliga sinne förmår honom ibland till nästan överväldigande utgjutelser, och han är ej främmande för den "Allmakt som styr våra öden". När han en gång råkat i svår olycka, anropar han patetiskt Gud om hjälp. Henrik hade en humoristisk ådra, och då hans svärfar A.G. kom med några roande anmärkningar, replikerade han denne i samma anda. Såvitt jag förstår, ändrades ej Henriks väsen i någon väsentlig grad under hans fortsatta levnad. Jag är faktiskt förvånad över huru väl mina hågkomster av min Pappa Henriks karaktär och sätt att vara överensstämmer med den bild av typisk "känslomänniska", som en läsning av de gamla breven framkallar.

Det kan möjligen tyckas vittna om ett visst "kallsinne" hos Henrik, då han under sitt första år som gift man lämnade sin unga, gravida hustru Maria ensam i Rystad, men många uttalanden i breven till hennes föräldrar bestyrker, att Henriks "stackars lilla Maja" ständigt var i hans tankar. Redan i första brevet av den 2 september 1899 bedyrar han, att hon ligger hans hjärta närmast, och omtalar, att hennes porträtt pryder hans skrivbord i det inackorderingsrum, som han efter mycken vedermöda kommit över i "bostadsbristens Stockholm". I detta och senare 18 brev skall jag nu försöka följa den ömsom förhoppningsfulle, ömsom besvikne musikstuderande Henrik Törnvalls liv och leverne i Kungl. huvudstaden hösten 1899 och våren 1900.

I slutet av augusti 1899 finner vi sålunda Henrik T. skyndande gata upp och gata ned i Stockholms centrala delar med Dagens Nyheter i handen för att med ledning av tidningens annonser finna något välbeläget och samtidigt prisbilligt härbärge. Det gällde ju för honom att leva så sparsamt som möjligt under studietiden såsom extra elev vid Musikaliska akademien. Slutligen hittade han på Östermalm ett trevligt rum på n b i ett hus med nr 62 vid Grevgatan, som låg på hyggligt gångavstånd från Akademien vid Nybrokajen. Rumspriset var 30 kr i månaden men därtill kom, att Henrik för övningsspel i bostaden måste förhyra ett ditfraktat piano ¹⁸ 8 kr per månad. Sitt middagsmål intog han ute på en matservering "Salamandern", men morgon- och afton-

mål av enkelt slag lagade han själv i bostaden. En middag bestående av exempelvis kalvkött och soppa kostade 75 öre, men ändå ansåg Henrik såväl matkostnaderna som rumshyran vara betydligt drygare än vad han räknat med. Ett annat bekymmer beredde honom hans sånglärare Håkansson, som begärde hela 50 kr i förskott för blivande lektioner. Det var ingenting annat än att betala och i någon mån trösta sig med att läraren berömde hans sångröst. I det första brevet klagar Henrik också över en tråkig upptäckt, som han gjort på Östermalm med dess fina stora hus. I grannskapet av hans bostad uppehöll sig om kvällarna glädjeflickor, vilka ibland utsatte ^{honom för} otillbörliga närmanden. I sitt missmod citerar han det välbekanta ordstävets "Borta bra men hemma bäst" och betänker om det inte hade varit lugnare för honom i fall han godtagit svärfaderns förslag om anskaffande i Rystad av en liten lantgård för familjen Törnvall.

Så småningom kom Henrik in i en bestämd arbetsordning med täta spel- och sånglektioner jämte trägna studier och övningsspel i bostaden. Någon tid blev ej övrig för förströelser, och hans största nöje blev den flitiga brevväxlingen med hans "kära lilla Majja" i Rystad. En lördagskväll (16.9.) var han dock tillsammans med andra akademielever inbjudna till en tesupé hos K F U M med samkväm, varvid en doktor Fries höll en betraktelse. Enligt vad jag uttrönt var talaren identisk med fil. doktorn Karl Fries, sekreterare i den nämnda föreningen samt stiftare och ordförande i Kristliga Studentvärldsförbundet. Såsom lärare i pianospel hade Henrik den förut nämnde musikdirektören Bolander och i harmonilära undervisades han av en herre vid namn Bergensson. Dessa två lärare tycks ej ha avkrävt eleven Henrik någon förskottslikvid, men det oaktat klagar Henrik i något brev över att musiklärarna var "penninghungliga".

Svärfadern A.G. sände sin måg under assurans "studiebidrag" i väl avvägda doser, vilka han tydligen betecknade som "medicin" mot "penninghunger". Henrik tackade för den välgörande medicinen, som han lovade att använda sparsamt och "teskedsvis".

Storstaden Stockholm var i slutet av förra århundradet ~~var~~ inte utan sina risker, särskilt för ensamma nattvandrare. Där om vittnar en av Henrik i brev den 20.9.1899 omtalad upplevelse. Mitt i natten väcktes han av oväsen på gatan utanför bostaden. Det befanns, att en resande engelsman av en livgardist blivit från-

- 7 -

stulen sitt dyrbara guldur, när han på gardistens fråga skulle upplysa denne om tiden. Glädjen för tjuven blev kortvarig, ty han ertappades snart och arresterades av polisen i kasernen. Tydligt följde Henrik det lilla dramas utveckling i tidningarna.

In emot mitten av oktober fick Henrik besök av sin Maja, som gästade Stockholm under några dagar. Hon skildrar sina intryck och upplevelser i ett långt brev till föräldrarna i Linköping. Maria var inte särskilt musikalisk men fann ändock, att maken ifråga om sång gjort stora framsteg. Henrik hade tidigare ansett sig ha ganska klena förutsättningar såsom sångare, men läraren Håkanssons stimulerande undervisning och trägna övningar hade medfört, om inte underverk, så dock mycket gott resultat. Av Marias brev framgår att han bl a söndagen den 8. 10. sjöng en duett förhögmässan i Jacobs kyrka. Makarna Törnvall intog sina middagar på Salamandern men var också inbjudna till en byggmästare Nyman och hans fru på tesupé med champanj. Närmast föregående år hade Maria varit inackorderad hos Nymans under sin tid på hushållsskolan. Nyman och A.G. hade fö förbindelser med varandra i byggnadsbranschen. En kväll bjöd Henrik sin fru på Operan, eftersom hon nödvändigtvis ville se den mycket omtalade, fina salongen i Operahuset. Vad som spelades på scenen nämnes inte i Marias brev.

Något som min Mamma ej heller berör i brevet är hennes iakttagelser betr det för hennes "lille vän" (som hon kallar maken) besvärande prostituerade klientelet på Grevgatan. Enligt vad hon långt senare berättade för sina då vuxna barn i Kyrketorp, uppmanade hon resolut sin käre make att snarast flytta från det farliga grannskapet till en mera fredad bostad. Henrik övervägde att följa Majas råd men drog sig för de besvär och kostnader, som en flyttning kunde medföra. Följden blev att han bodde kvar till höstterminens slut. Hans goda framsteg hos sångläraren gjorde, att Henrik inriktade sig på att avlägga examen i sång i början av december. Han ville inte komma åter till Rystad och Linköping vid jultiden utan att ha åtminstone ett examensbetyg att uppvisa för hustrun och svärföräldrarna. Att också medhinna att avlägga slutprov för examen i de övriga läroämnena fann han vara ogörligt. Han anmälde därför för A.G. sin avsikt att om möjligt få fortsätta musikstudierna i Stockholm ett par månader på våren 1900.

A.G.ställde sig välvillig till Henriks plan på fortsatta studier under vårterminen, då Henrik trödde sig om att kunna erövra högre betyg i musiklekrarexamen. Emellertid framgår det klart av breven, att han räknade med att vistas i Rystad ett par månader i tiden omkring Marias väntade nedkomst i februari 1900. Han ömmade för hustrun i hennes ensamhet, särskilt som hon tycks ha haft besvär med Henriks vikarie såsom lärare och organist, som hette Ramberg och var en egocentrisk herre. För att Marias situation skulle underlättas anställdes en jungfru, som säkerligen var henne till hjälp och sällskap. Egendomligt nog hade lärarparet i kyrkskolan skaffat sig en liten hönsgård, där några tuppar ibland slogs och ställde till uppståndelse.

Under oktober och november 1899 arbetade Henrik mycket trögt och unnade sig just ej mycken ledighet. Hans knappa studiumedel medgav inte några utsvävningar, och i breven till svärfadern redovisar han noggrant sina utgifter för mathållning, rumshyra och musiklektioner. A.G. hade i brev skämtat om att Henrik kanske hade lust att "bestiga operatilljan", sedan denne till "Östgöten" - d. v. s. tidningen - enligt löfte till redaktören Kjellberg - skickat in en liten artikel om Operahuset och verksamheten där. Nej, något framträdande på scenen såsom sångare eller något teaterliv ö h t låg inte för honom, enligt vad Henrik försäkrade. Vintern kom detta år tidigt till Stockholm med snö och kyla, något som medförde svårigheter för Henrik att hålla tillräckligt varmt i sitt rum. Att spela piano med stelfrusna fingrar var ingen avundsvärd sysselsättning.

Tiden för examen i sång nalkades, och i brev den 24.11.1899 ber Henrik sin svärfar att låta Maria ombesörja översändande av "frack och byxor" till maken, som måste vara iförd sådana plagg, när han skulle "stå inför Pontius", tydligen för att få sin examen och dom såsom sångare. Examen försiggick troligen den 9 december och gav för Henriks del ett synnerligen fint resultat eller "B e r ö m l i g" i elementar och kyrkosång, vilket betyg medförde behörighet att söka kyrkosångarbefattning. Betyget är daterat den 12 december 1899, avfattat på ett stort, gediget pappersark och på läroverksstyrelsens vägnar undertecknat av ingen mindre än kronprinsen Gustaf såsom dess ordförande. Till yttermera visso är handlingen försedd med sigill (oblat) från Gustaf III:s dagar samt kontrasignation av Musikaliska

konservatoriets direktör Albert Rubenson och dess sekreterare Vilhelm Svedbom.

Man kan lätt föreställa sig med vilken glädje Henrik efter återkomsten till Rystad uppvisade den ståtliga, med Lilla riksvapnets emblem prydda examenshandlingen för Maria och hennes föräldrar. Jag gissar nog ej heller fel, om jag antar, att Henrik mottogs med öppna armar och ett kaffekalas med avsmakande av den likör, som han på Marias begäran på förhand sänt ingredienser till. Trots det idoga studiearbetet och avsaknaden av almanacka hade han ihågkommit Anna-dagen den 9.12., eftersom både svärmodern och hustrun hette Anna liksom jungfru Marias moder. Henrik stannade hemma i Rystad över vintern inför den väntade tillökningen av familjen. När den förstfödde sonen Gustaf lyckligt kommit till världen i slutet av februari 1900, dröjde det emellertid inte lång tid, innan Henrik, fortfarande med beviljad tjänstledighet och ekonomiskt bistånd av svärfadern A.G., fortsatte musikstudierna i Kungl. huvudstaden. Redan den 9 mars återfinner man sålunda Henrik på jakt efter lämplig bostad i Stockholm.

Den här gången var Henrik mera förutseende än föregående höst, i det att han på uppresan från Linköping köpte Dagens Nyheter för att bland annonserna leta efter hyresledig lägenhet. Han hade tur att få ögonen på en dublett med piano och telefon, belägen tre trappor upp i fastigheten Artillerigatan 34. Efter framkomsten hyrde han den välbelägna lägenheten tillsammans med en studiekamrat vid namn Österlund. Rumspriset 35 kr/mån för envar av dem fann de moderat. Sin spisning ordnade Henrik på samma sätt som under hösten eller med middagsmåltid mot matpolletter på "Salamandern" samt i övrigt "kaffe och kallskuret" i bostaden. Hans förnyade kontakt med sångläraren Håkansson blev inte så lyckat, ty denne var missnöjd med att eleven stannat hemma i Rystad alltför länge och dessutom inte tillskrivit läraren med tack för det fina sångbetyget i december. Håkansson krävde nu, att Henrik skulle "ta igen det förlorade" med tätasånglektioner även på söndagar. Henrik blev förargad och sade: "Vill ej direktören ta emot mig, så reser jag hem". Henrik kände till att ingen av hans studiekamrater hade erövrat det högsta betyget i sång, och morskade tydligen upp sig ordentligt. Läraren gav med sig och följderna blev, att Henrik fick gå och "gala" för den vresige musikdirektören även med inriktning på musikleärexamen i maj 1900. Det första brevet

till svärföräldrarna, vilket är daterat den 10 mars, har Henrik undertecknat med den svajiga namnteckningen "H;E;Törnvall", vilket förhållande liksom hans uppträdande inför sångläraren Håkansson torde tyda på att Henrik nu blivit mera karsk och självmedveten än under hösten 1899. Hans tankar går dock med ödmjukhet till hemmet i Rystad och i brevet "innesluter han sig själv, Maria och Gustaf, liten i Guds beskydd".

bit — Henriks nyvunna säkerhet och självkänsla fick emellertid snart en svår törn, som kom honom att misströsta om lyckligt resultat av vårens studier. Jag syftar på den olycka, som drabbade Henrik på aftonen den 12 mars och som omvittnas i det förut omtalade originalbrevet av följande dag. På hemväg från spissmålet förlorade nämligen Henrik sin plånbok med inneliggande 120 kronor. Han blev alldeles förkrossad av förlusten, och hans sinnesstämning kommer bäst till uttryck i följande ordagranna citat i brevet till svärfadern A.G. : "Hvarför skulle jag, fattiga stackare, underkastas en så svår pröfning? Gud allena vet det. Det är med tårar i ögonen jag skrifver dessa rader." I slutet av episteln ber han A.G. förskona Maria från vetskap om förlusten och utropar: "Gud hjälpe mig." Han undertecknar "Med djup förkrossning Henrik" och sålunda ej med den drivna namnteckningen i det närmast föregående brevet.

Formuleringarna i detta brev belyser enligt min mening på ett utomordentligt sätt vilken känslomänniska min pappa Henrik var och också förblev i hela sitt liv. Samtidigt är det roande att läsa i brevet, huru Henrik sökt skydda sig mot förlust av "sedelboken" genom att ha fastsatt en knappål ( ) över plånboksfickan på sin kostym och huru han för stölden misstänker en "vindögd karl med obehagligt utseende", vilken figur på matstället suttit i Henriks närhet och iakttagit hans inköp av middagspolletter. Henrik anmälde sin förlust av plånboken hos "detektiva polisen", men pengarna var och förblev borta. I ett senare brev till svärmodern Anna skildrar Henrik sin stora bedrövelse över olyckan och omtalar, att sångläraren Håkansson, som själv sade sig ha varit utsatt för rån, tröstade Henrik med att han borde vara glad att han inte vid tillfället blivit "rånad och mördad". Det är antagligt, att Henrik "gick kjortelvägen", när det gällde att utverka ersättning för de förlorade pengarna hos svärfadern A.G. I vilket fall som helst är det klart, att denne behjärtade svärsonens bön om ytterligare lån.

Till sorgen över den förlorade plånboken sällade sig andra bekymmer för den olycksdrabbade Henrik, som blev orolig om dagarna och led av sömnlöshet. Hans värdfolk begärde nämligen kraftigt förhöjd hyra för dubletten fr o m den 1 april. Under mycket gatuspring kom Henrik över ett enkelrum med piano i Skeppargatan 40, men dessbättre behövde han ej flytta mitt under de ansträngande förberedelserna för examen. I sista stund lyckades nämligen Österlund och han hos värden utverka, att de fick behålla dubletten under återstoden av vårterminen. Det är uppenbart, att Henrik inte trivdes särskilt bra under stockholmsvistelsen. Därför var det till stor lättnad och glädje för honom, att han fick tillfälle att resa hem till sin kära Maja och lille Gustaf några dagar omkring påskhelgen i april.

Marias belägenhet i Rystad var föga avundsvärd. Av Henriks brev framgår, att den nyblivna mammam inte kunde påräkna någon nämnvärd hjälp av sin egen mor Anna, som var trött och sjuklig. I det egna hemmet hade byggmästarfrun fem underåriga barn, av vilka den äldsta dottern Gusten var i konfirmationsåldern och inte alltför väl skickad att sköta hushåll eller ta hand om sina småsyskon. - Våren 1900 var vädret kallt och blåsigt i Stockholm, något som säkert bidrog till att Henrik ådrog sig en svårartad förkylning med feber, som tvingade honom till sängläge i flera dagar. Den låga inomhustemperaturen gjorde, att han måste ligga fullt påklädd tre dagar i sträck, innan feber, bröstvärk och hosta gav med sig. Givetvis blev sjukdomen honom till svårt avbräck i studierna. Besvärande heshet hindrade Henrik från sånglektioner ända fram till endast åtta dagar före examinationens början i senare delen av maj. Man inser lätt, att hans sinnestämning och humör inför de avgörande proven inte var "på toppen". I breven talar Henrik också om att examen kommer att innebära en "förlösning från plågotiden i Stockholm".

Det gick dock bättre i examen, än vad den missmodige Henrik hade befarat, i det att han fick betyget "Med Beröm Godkänd" i ett vart av de tre ämnena sång, pianospelning och harmonilära. Därmed hade han meddelats behörighet till musiklärartjänst vid allmänna läroverk och kunde, enligt vad som blivit bruk, tituleras musikdirektör. Beträffande sångbetyget kunde Henrik, om han var mindre belåten med detta, trösta sig med att han hade fått "Berömlig" i kyrkosångareexamen i december året förut. Det nu för Henrik utfärdade betyget av den 31 maj 1900 har samma statliga utstyrsel och avfattning som decemberbetyget.

Musiklärarbetyget är undertecknat å läroverksstyrelsens väg-

nar av F.A.Frieberg samt kontrasignerat av förut nämnda Albert Rubenson och Vilhelm Svedbom.

Då jag funnit det vara av visst intresse, har jag efterforskat dessa tre herrars bakgrund och bl a utrönt följande. Frans Albert Frieberg (1822 - 1913) hade i yngre år varit musikdirektör vid Kungl.1:sta Livgrenadjärregementet i Linköping, där han fö efterträtt Henriks farbror domkyrkoorganisten Jonas Fredrik Törnvall såsom ledare för Musikaliska sällskapet. Han blev senare knuten till Musikaliska Konservatoriet i Stockholm och blev efter kronprins Gustaf ordförande i konservatoriets läroverksstyrelse. Frieberg gjorde sig ett namn som kompositör, och de mest kända av hans hand är numera kvartettsången "Sångarfanan åter höjes" och balladen "Ljungby horn och pipa". Den senare spelade och sjöng Pappa Henrik med bravur mången gång i mitt föräldrahem, och i "Sångarfanan" har jag själv under uppsalatiden höjt min basröst i Allmänna sången under director musices Hugo Alfvéns elektriska taktpinne. - Albert Rubenson (1826 - 1901) var Konservatoriets direktör mellan 1888 och 1901 och har satt musiken till korsfararsången "Dejlig er Jorden" av den danske författaren och skalden Bernhard Severin Ingemann, vilken sång har sin motsvarighet i den svenska psalmen nr 21 "Härlig är jorden". - Vilhelm Svedbom (1843-1904) var musikdirektör och tonsättare. Under tiden 1875 -1901 var han sekreterare vid Musikaliska konservatoriet och därefter till sin bortgång dess direktör. Såsom tonsättare är Svedbom kanske mest känd för musiken till skalden Edvard Bäckströms dikt "Herr Stens visa". Han var också lärare i musikhistoria vid konservatoriet. Balladen om "Herr Sten, den unge Sture" var förr i tiden ofta sjungen i skolsammanhang av sångbegåvade gymnasister. Jag kommer sålunda ihåg, att den framförts vid vårterminens avslutning av såväl min gymnasiekamrat Gösta Swahn som min systerson Per Erik Lohm från Staby.

Utrustad med det vackra och välförtjänta musikleklararbetyget, återvände Henrik alldeles i början av juni 1900 till hustru och son i Rystad. Det är högst troligt, att han där välkomnades med en festmåltid och att någon av de stridslystna tupparna utgjorde den av Maria skickligt tillagade och av husfadern mycket uppskattade huvudrätten. Det vill synas, som om Henrik rätt snart begynte begagna titeln musikdirektör. Belägg för detta antagande finns i ett protokoll från Linköpings Domkyrkoförsamlings skolrådssammanträde den 10 jan. 1901, som innefattar ett betyg för "musikdirektören Henrik Elof Törnvall", vilken tjänstgjort

som vikarierande lärare vid stadens folkskolor kortare perioder hösten 1898 och hösten 1900. Det lekte sannolikt Henrik i hågen att "få in en fot" i stifts- och residensstadens skolvärld för utnyttjande av sin högre kompetens såsom musiker. I en landssocken som Rystad fanns förstas ingen sådan möjlighet.

Sina nyvunna kunskaper i harmonilära sökte Henrik slå mynt av genom komposition av en Polka- Mazurka med det romantiska namnet "Från Kolmården." Han tillägnade detta musikalster sin vän och lärare musikdirektören C.J. Bolander i Västerås, och fick det fötryckt hos Linköpings Lithografiska A/B för distribution genom Henric Carlsons Bokhandel i Linköping. Ensamrätt för Norge, som ju fortfarande var i union med Sverige, tillförsäkrades en Carl Warmuth, Kongl. Hofmusikhandlar, Christiania, och för Danskarernas intresse av mazurkan svarade Wilhelm Hansens Musikförlag i Köpenhamn. Så långt jag begriper, är pianostycket mycket svårspelat, även om dess Tempo Giusto (= lagom) medger pianisten stort svängningsfråga om spelets hastighet. Själv är jag helt oförmögen att exekvera den livliga polka-mazurkan. Bokhandelspriset för densamma var 50 öre, och utgåvan torde ej ha inbringat kompositören någon större inkomst. I varje fall fanns i min ungdom ett stort antal exemplar av pianostycket såsom restupplaga kvar på en vind i Kyrketorp. Mazurka blev ju redan i seklets början omodern som dans, och jag hörde Pappa spela "Från Kolmården." blott någon enstaka gång.

Ett för amatörer mera lättillgängligt pianostycke åstadkom Henrik med "Polka Syncope", av vilket jag lärde mig att spela de två första avsnitten. Denna komposition har möjligen tillkommit under min pappas stockholmstid, eftersom den tryckts hos Central-Tryckeriet i Kungl. huvudstaden. Själv spelade han denna dans gärna och ofta. - Utöver de nu nämnda två alstren har jag inget i behåll av vad Henrik komponerade. Jag vet, att han för kyrkligt bruk åstadkom två marscher, en med mera högtidliga tongångar och en annan av lättsammare slag. Jag tror knappast, att han skrev ner någon av dem i notskrift, och har inte längre någon uppfattning om hur deras melodi gick. Däremot kommer jag ihåg, att Pappa Henrik inte så sällan använde den lättare marschen såsom skuttågsmarsch, när det var dags för menigheten att lämna kyrkan, och att många åhörare lärde sig att känna igen och uppskatta marschens ljust glada melodi. Såsom jag berört i "Släktporträtt nr 1", var Henrik mera intresserad av orgelspel

än av att hamra på pianinots så småningom alltmera nötta tangenter. Den svenska psalmbokens melodiskatt var honom mycket kär, och han excellerade ofta i att under gudstjänsten inläda förekommande psalmer med egenhändigt och för tillfället komponerade preludier. Av sådana små "tonkonster" kom aldrig någon på pränt, såvitt jag känner till.

Trots det utmärkt fina akademibetyget i sång och utrustningen med en kraftig "kyrkröst" (tenorbaryton), var Henrik T. föga benägen för sångliga prestationer offentligen. Såsom ursäkt för sin ovillighet härvidlag framhöll han, att hans myckna tal som folkskollärare och besvärande "kritdamm" i skolsalen inverkat försvagande på hans röstresurser och stämmans välljud. - Av körsång var Henrik föga intresserad, och någon kyrkokör i Rystad försökte han ej bilda, då underlag för en sådan kör enligt hans åsikt saknades i församlingen. I stället valde han att vid enstaka högtidliga tillfällen i kyrkan sjunga någon solosång till eget orgelackompanjemang.

I hemmet förekom det, att Henrik vid pianot sjöng en del lättare sånger och visor, såsom exempelvis de förenämnda två balladerna och den roliga visan om "Per Svinaherde, som satte sig på tuvan och sang". Var han på särskilt gott humör, hände det att han spelade och sjöng kostliga bevaringsvisor, som han lärt såsom värnpliktig artillerist i den berömde kuplettsångaren Sigge Wulffs Stockholm. Den av Henrik högt beundrade Sigge W. var hans årsbarn men dog 23-årig redan 1892. Speciellt erinrar jag mig en lustig trall, som hade omkvädet: "Minns du, kiliga gardist vid det Andra Gardet, etc". - När Kálmáns "Czardasfurstinnan" kom på modet i vårt land omkring år 1910, spelade och sjöng Henrik gärna operettens insmickrande melodier, en och annan gång som ackompanjator och i duett med fru Sigrid Bildsten från Linköping, som med sin man Esse B. var umgängesvän i Kyrketorp och var begåvad med en hög och stark sopran.

Pappa Henrik ville - liksom Mamma Maria - att barnen i Kyrketorp skulle lära sig att spela piano men att undervisa de mer eller mindre musikaliska telningarna i spelets grunder blev i längden en dem övermäktig uppgift. Gustaf och Anna Maja lärde sig att spela enklare pianostycken, och själv fastnade jag i Carl Czernys etyder och Muzio Clementis sonatiner. Först med den femte sonen Kurt fick Henrik en värdig efterföljare såsom musiker. Endast sparsamt ägnade sig Henrik åt undervisning av

organistelever i piano- och orgelspel. De två spelelever, som jag säkert minns, är lärarsonen Verner Larsson från Näsby och min svåger Harald Svensson (Sventelius) från Bossgård, vilka båda avlade organistexamen.

Sångundervisningen i folkskolan ägnade Henrik ett måttligt intresse. Såsom hans elev i flera år fick jag dock jämte mina kamrater lära mig de sedvanliga nationella "stamsångerna" samt de mest sjungna vår- och höstsångerna såsom "Vintern rasat", "Våren är kommen" och "Hösten är kommen" etc. Det var förstas blott fråga om unison sång, ty något slags körsång på folkskolestadiet var man i seklets början helt främmande för. Mina fyra systrar hade alla god sångröst, vilket gjorde, att pappan-organisten anlätade dem ^{från} pålitliga medhjälpare i kyrkans psalmsång. Själv bildade jag som gymnasist tillsammans med systrarna en liten trestämmig kör och övade in åtskilliga sånger och visor. Det hände, att vi uppträdde och sjöng med växlande framgång på bjudningar och ungdomskalas i socknen.

. - . - . - .

Det måste nog konstateras, att det finns ett drag av tragik i den lovande musikern Henrik Törnvalles livsöde efter den lyckligt genomgångna utbildningen vid Musikaliska konservatoriet i Stockholm. Han hade tänkt sig, att helt kunna försörja sig och familjen såsom enbart Fru Musicas tjänare och sålunda slippa ifrån det synnerligen slitsamma arbetet såsom folkskollärare i en liten "bondsocken". I april 1901 begärde och fick Henrik av kyrkorådet i Rystad ett tjänstgöringsbetyg för sökande av "ny plats". Jag känner ej till om han verkligen sökte sig från Rystad vid den tiden. Såsom jag berört i första delen av min Livskrönika, var hustrun Maria ej hågad att flytta till annan ort, eftersom hon då åter var i "välsignat tillstånd" och väntade sin nedkomst på senhösten 1901. Henriks planer på ett bättre utnyttjande av kompetensen som musikedirektör stäcktes även av det förhållandet att svärfadern A.G. inköpt Kyrketorp Norrgård i närheten av Rystads kyrka och erbjöd mågen att arrendera gården och bosätta sig där med familjen. Henrik valde i samråd med Maria att godta erbjudandet, varefter de under våren 1903 flyttade dit. Vid sidan av sina tjänster i skola och kyrka etablerade sig Henrik sålunda som lantbrukare, dock att jordbruket på Kyrketorp sköttes av anställt tjänstefolk. Makarnas barnskara växte sedan raskt, och först i raden av de i Kyrketorp födda barnen blev parets tredje son eller undertecknad, som kom till världen den 9 januari 1904.

Under de närmast följande åren var Henrik säkerligen inriktad på utveckling av det tidigare eftersatta lantbruket på gården i syfte att förbättra underlaget för den växande familjens försörjning. A.G. lämnade sin medverkan genom inköp av grannfastigheten Kyrketorp Södergård omkring år 1910, och även den gården fick Henrik under sitt arrende. Kanske dessa transaktioner sammanhänge med att Henrik åter begynt umgås med planer att söka enbart organist- och kantorsbefattning på annat håll i landet. En välavlönad sådan befattning, som inte var förenad med folkskollärartjänst, var då för tiden en sällsynthet. Henrik hade emellertid fått ögonen på en ledig tjänst av det slaget, nämligen i Dalby-Bonderupe och Hällestads församlingar i Skåne. I början av januari 1909 sökte han denna befattning och han reste också till Skåne för att göra sig underrättad om skicket på orgeln i Dalby gamla "biskopskyrka" samt förhållandena i övrigt på platsen.

Jag har funnit intressant att granska Henriks ännu bevarade ansökningshandlingar, bland vilka ingår en borgensförbindelse beträffande orgelverkets riktiga skötsel. De båda borgensmännen var byggmästaren A.G. Johansson i Linköping och rektorn Fredrik Törnvall i Strängnäs, vilka fått sin vederhäftighet bestyrkt av Landshövdingeämbetet i Östergötlands län, respektive Magistraten i Strängnäs. Man höll minsann på de byråkratiska formerna även i början av vårt århundrade. Henriks inspektions-tur till Dalby utföll emellertid ej till hans belåtenhet. I de i och för sig goda löneförmånerna för organisttjänsten ingick dispositionen av ett klockarboställe, som sades lämna god avkastning. Änkan efter den förutvarande organisten, som avlidit, visade sig nu inneha ett flerårigt arrendekontrakt beträffande bostället. En nytillträdande organist hade därför att antingen träffa något slags uppgörelse med henne eller också avvakta arrendetidens utgång, innan han kunde uppbära boställets avkastning. Den bedagade organistänkan var föga medgörlig och förmodligen besviken över att den sökande inte var ungarl. Henrik misstänkte, att hon bespetsat sig på bli "konserverad" av den nye tjänsteinnehavaren. Slutet på det hela blev, att Henrik "tog sin Mats ur skolan" och drog tillbaka sina ansökningshandlingar. Hade så ej skett, skulle antagligen minnet av hans Dalby-utflykt inte kommit att bevaras så väl?

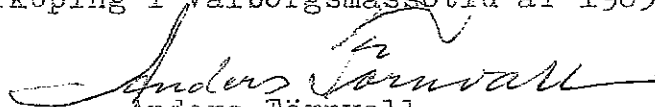
Sannolikt satte den misslyckade Skåneresan punkt för Henriks planer på att söka erhålla en renodlad befattning som kyrkomusiker. Hustrun Maria var säkerligen mer än glad åt att inte behöva flytta med de många barnen till Skånes för henne obekanta land. Det goda skördeåret 1911 gjorde väl sitt till att Henrik fann sig bättre till rätta på Kyrketorp och för framtiden ägnade jordbruket där ett "växande intresse".

. - . - . - . - .

Till slut vill jag våga mig på att framlägga en rent personlig uppfattning av min fader såsom musikmänniska. Henrik Törnvall var otvivelaktigt en framstående musikalisk begåvning. Därom vittnar de höga och vackra vitsord han fått i sina många betyg. Henrik var utrustad med näst intill a b s o l u t g e h ö r , något som bl a innebar, att han på långt avstånd från en orkester kunde ange i vilken ton-art ett framfört musikverk gick, och att han, utan att vara inom synhåll, uppfattade en spelelevs felaktiga anslag och genast angav den riktiga tonen. I sitt orgel- och pianospel utvecklade Henrik skickligt handlag och stort tekniskt kunnande. Däremot gav han i sin musikutövning inte uttryck åt så mycken sensibilitet, som enligt min mening ibland varit påkallad. Detta till trots måste jag ändå karakterisera Henrik som en typisk "känslomänniska", hos vilken intelligensen ofta fick stå tillbaka för "känslans makt". Med andra ord kan jag beteckna honom som en känslig person, som dock ej led av sentimentalitet eller känslomässighet.

Om min gode far Henrik - såsom hans dröm och längtan var i unga år - kunnat få leva ekonomiskt bekymmersfritt och helt ägna sig åt musik, skulle hans levnadsöde troligen ha gestaltat sig annorlunda än vad som blev fallet, och jag förmodar, att han i så fall kunde ha vunnit ett ryktbart namn i sin egenskap av speleman och kompositör i fru Musicas tjänst.

Norrköping i Valborgsmässotid år 1985.

Anders Törnvall.